

HAZA A MAGASBAN

Magyar irodalom a trópusokon

Ferdinandy György

A Batthyány Lajos Alapítvány felkérését forgatva nagyszerű emberek sora jut eszembe. Csak a magam területén, a szépirodalomban, az '56-os fiatalok mesterei: Határ Győző, Szabó Zoltán, és az osztályfőnök úr: Cs. Szabó. Szellemi életünk 1956 után! Bizom benne, hogy lesz hazai kutató, aki, előreláthatóan hosszú évek munkájával, feldolgozza majd életünknek ezt a kontinenseken átívelő, rendkívül gazdag szegmentumát.

Az én helyzetem ebben a munkában kétszeresen nehéz, hiszen kétszeres emigrációban – távol az országtól és Európa irodalmi központjaitól –, egy apró karibi sziget egyetemén éltem le három évtizedes száműzetésemet. Így az emigráció központjaival csak levél útján és a ritka európai vagy észak-amerikai összejövetelek során tarthattam kapcsolatot.

Az itt következőkben tehát szellemi életünk trópusi kapcsolatairól szeretnék beszélni. Létezett-e, és ha igen, mi fán termett a trópusi magyar irodalom.

1956. december 13-án, a munkástanácsok felszámolása után léptem át a határt. Franciaországba kerültem, az ELTE-n csak hat hétig hallgathattam Gyergyai Albert előadásait. Valamennyire tudtam már franciául: elég jól ahhoz, hogy megírjam a Forradalomról szóló újságcikkeimet. Első könyvem, a *L'île sous l'eau (Sziget a víz alatt)* 1960-ban jelent meg. Díjakat nyertem, nagy kiadóm lett. Úgy tűnt, hogy befogadott a francia irodalom.

Nyelvet váltottam ugyan, de témaválasztásomban magyar író maradtam. Történelmünkről, 1789 magyarországi hatásáról, majd a kalandozások koráról írtam diplomadolgozataimat a strasbourgi és a dijoni egyetemen. 1969-ben Reményik Zsigmond latin-amerikai éveiről írtam doktori értekezésemet.

Tisztos polgári foglalkozást első ízben a Puerto Ricó-i egyetem ajánlott fel nekem, így 1964-ben spanyol nyelvterületre kerültem. Egy idő után észre kellett vennem, hogy – ami az alkotómunkát illeti – franciatudásom elbizonytalanodott. Ekkor döntöttem úgy, hogy visszatérek a magyar íráshoz. Megírtam Márainak, hogy az én nevemről nem fog leesni az ékezet.

De vajon hogyan válik magányosan, idegen környezetben magyar íróvá az ember? Ebből a zsákutcából húzott ki a Szabad Európa Rádió. Borbándi Gyula hosszú éveken át küldözgette nekem az óhazában megjelenő könyveket. Én pedig írtam a recenziókat. Beledolgoztam magam a születő új magyar irodalomba, úgy éreztem, hogy megint valamiféle közös erőfeszítés része vagyok.

Otthoni pályatársaimnak azonban – mint később kiderült – munkásságom több volt, mint egyszerű könyvismertetés. Erre a távoli visszhangra nagy szükségük volt az elzártság hosszú éveiben. Én pedig – másokkal együtt – a később ablaknyitogatásnak nevezett munkára használtam fel müncheni műsoromat.

Egyrészt arról tudósítottam, hogy az otthon születő irodalomnak milyen visszhangja van, vagy legalábbis lehetne Nyugaton. Másrészt az újonnan felfedezett nyugati szellemi életet is becsempésztem recenzióim közé. Több száz írást küldtem el a Szabad Európa Rádióknak. Beszéltem a nyugati magyar irodalom új nemzedékéről, a nyelvváltókról és az anyanyelvükön dolgozókról egyaránt. Írtam a francia és a latin-amerikai irodalom mestereiről: tanártársaimról, a perui *Ciro Alegriáról*, a mexikói *Juan Rulfóról*, és természetesen *Borgesről*, *Garcia Márquezről*. Jó környezetben tanítottam, kollégám volt egy időben *Vargas Llosa* és a Nobel-díjas *Juan Ramon Jiménez*.

Igyekeztem felhívni a figyelmet azokra a hazai pályatársakra, akiknek a nyugati világ olvasói számára is fontos mondanivalójuk lehet. *Gion Nándor* vajdasági trilógiájából a mi *Száz év magányunk* válhatott volna, ha odahaza (idejében) megszívlelik tanácsait.

Az idő múlásával az úgynevezett fellazítás politikája meghozta az első eredményeket. A nyolcvanas évek előtt egyedül Budapest washingtoni tudósítója jutott el a szigetre. *Kulcsár István* az egyetemisták lázongásáról készítette a műsorokat.

Az amerikai magyar egyesületek meghívására azonban hamarosan megjelentek az első fecskék. Hozzánk, a szigetre, *Kenedi János*, az írószociológus állított be. *San Juan* repülőterén nem kis feltűnést keltett, amikor „*John Kenedi*” táblával a kezemben vártam *New Yorkból* érkező vendégemet.

Ekkor kezdtem el az ablaknyitogatásnak nevezett műveletet. Haza ugyan még akkor sem mehettem, de ettől fogva tettekben is megnyilvánulhattak a rádióban felvázolt elképzeléseim.

Azzal kezdtem, hogy fiatal költőket hívtam meg az egyetemre, ahol útnak indítottam a *Cuadernes Este-Oeste (Kelet és Nyugat között)* elnevezésű nyomtatott füzeteimet. Ezekben *Maria T. Reyesszel* és *Jesus*

Tomé spanyol költővel lefordítottuk az új magyar költészet általunk megismert legjobbait. A Puerto Ricó-i hallgatók így személyesen is megismerkedhettek Kukorelly Endrével, Parancs Jánossal és Zalán Tiborral. A lefordított műveket – amikor csak tudtuk – könyv alakban is kiadtuk, ami nem megvetendő teljesítmény. Könyve jelent meg többek között Deák Lászlónak, a San Juan és Santo Domingo között működő Isla Negra kiadónál.

Az ablaknyitogatást a rendszerváltás után sem hagytuk abba. 1999-ben, a frankfurti könyvfesztiválra antológiát jelentettünk meg, huszonöt mai magyar költő verseit. Ezt követte 2006-ban a *Lesz majd egy helikopterem (Tendré un helicóptero)* címmel tíz fiatal költő bemutatkozása. Végül, nemrégiben, Turczy István, Szentmártoni János és Csenger Levente személyesen beszélhettek könyvükről spanyol ajkú olvasóiknak. Az akcióban a magyar állam csak a meghívottak kiutaztatásával segített.

Íme mi az, amit a „Haza a magasban” az én prózai megfogalmazásomban jelent. A hazai írók légi postán Puerto Ricóba érkező művei, akiket napjainkban támaszt fel egy túlélő: Szakonyi Károly, a *Lyukasóra* lapjain. És az éter hullámain a nagyvilágból érkező válaszokat.

Idekívánkozik: meggyőződésem, hogy ismeretlenségünknek nemcsak a latin és szláv népek tengerébe ékelt társtalan nyelvünk az oka. Sokkal inkább az, hogy nem ismerjük fel értékeinket. Utánérzésekkel, nyugati divatok megkésett követésével akarunk Dévénynél betörni. Márpedig ez a „betörés” csak azzal lehetséges, ami sajátunk. Amit csak mi tudunk érvényesen elmondani. Hogy provinciális-e a magyar valóság? Macondo talán nem provincia?

Íme egy Latin-Amerikában szocializálódott magyar író idekívánkozó gondolata.

1986-ban, harminc év után végre hivatalosan is hazalátogattam. Újdonsült amerikai állampolgárként nem tilthatott ki tovább a szülőhaza. 1987/88-ban egy egész évet töltöttem itthon.

Tanítottam az Eötvös Collégiumban, a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetemen. 1988. február 18-án, harminc év késéssel, a Magvető kiadta a *Szerecsenségem történetét*, első itthoni könyvemet.

Ekkor ért a meglepetés: hazai pályatársaim ismertek. Én voltam, aki bemutattam őket a nagyvilágban. Sokan ráismertek még a hangomra is! Ilyen nagyszerű eszköznek bizonyult az *Ötágú Síp*. Ekkor értettem meg igazán, hogy milyen fontosak voltak ezek a müncheni rádióműsorok. Ahonnan egyébként elbocsátottak: szerintük túl korán mentem haza.

De mindez már a nyugati magyar irodalom hattyúdala. A kilencvenes évek végére kihaltak, vagy hazatelepültek az írók. Jelentős iro-

dalmi mű az új évezredben tudtommal nem született Nyugaton. Voltak ugyan, akik meglovagolták a régiek intézményeit. A nagy múltú hollandiai Mikes Kelemen Kör folytatója kívánt lenni valamiféle „új-Mikes”. Egy néhány éve Nyugatra került, itthon ismeretlen társaság. A régiek (írók és olvasók) már kihaltak Hollandiában. Légüres térben kapálódzhat – ha ugyan él még – az „új-Mikes”.

Más utóhangok megmelengetik az ember szívét. Az elmúlt fél évszázad „méltatlanul elfelejtett” íróiról kér tőlem tízes listát egy társaság. Nem írom meg nekik, hogy (jaj!) nem tartozik-e ebbe a kategóriába kortárs irodalmunk színe-java? A méltatlanul elfeledettekből össze lehetne állítani a mai magyar irodalom alternatív történetét!

Válaszomban (hosszas töprengés után) a nyugati magyar irodalom mellett tettem le a garast. Azok mellett, akiről itthon ma is csak ritkán hallunk. Tudom, hosszú lenne a lista. A hazai olvasó számára egész antológiát lehetne irodalmunk elfeledettjeiből összeállítani.

Talán ez lenne a megoldás. Egy nyugati magyar antológia. De jó lenne végre a könyvesboltok kirakataiban viszontlátni jobb sorsra érdemes vadnyugati pályatársaimat!

Íme az, amit – pragmatikus ember – így hirtelen, kapásból, az 1956 utáni magyar emigráció szellemi életéről elmondhatok.